

ШЫҢ

СССР ЭВИЛЕЛИНИН КОММУНИСТИК ПАРТИЯСЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЫ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЯ КОМИТЕТЕРИНИН, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЯ СОВЕТТЕРИНИН ОРГАНЫ

1960 ч.
ИЮНЬ
22
СРЕДА
№ 144 (4628).

Өртөө 20 коп.

Румынияны ажылчы партиясынын III съездинин аяктыгы (1 арын).
Чогаалчы А. Т. Твардовскийни Ленин ордени биле шаңна дугайында СССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Чарлыгы (1 арын).
Совет-индий найырал быжыгып турзун (1 арын).
Куба биле СССР-нин аразында садыг-экономиктик болгаш культурулг кады ажылдажылга (1 арын).

БҮГҮНГҮ СОЛУВДА:

Ф. Зсаулов. — Хакасиянын хаваан ажаакчызынын сөзү болгаш ажил-херээ (1 арын).
БИСТИН СОВЕТ КИЖИЛЕР (2 арын).
Улусту аммыралдын маражымы (2 арын).
М. Делег. — Тыва божиктиги 30 чыл ою болгаш ном үндүрер чер (2 арын).
М. Дамынчар. — Башкыларын аачнын өөредилгенин улам шыларжыдар (3 арын).

В. Колтыпин. — Делегетке дайыма турбазын доош (3—4 арыннар).
«Америк даштыкы политиканын улуг буураашкыны» (4 арын).
Эйзенхауэрдин чорукчулугуна удурлаган (4 арын).
Токиога 150 кижиги киржичилиг ичинг (4 арын).
Япония хайнышыгында (4 арын).
Идегели оскундурган «дузаламчы» (4 арын).

МАЛ ЧЕМНЕРИНИН БЕЛЕТКЕЛИ — ХҮННҮН ЧУГУЛА АЙТЫРЫ

Областын көдө ажыл-агыйынын ажил-ишчилеринин эвт, сүт болгаш мал ажылынын өске-даа продуктуларын бүдүрер талазы-биле алган хүлээлгелерин чедишкенини күссө-диринге, малдын өзү турар баш санын кыштын берге үезинде менди камгалап алырынга шийтирилг чүл малга быжыг чөм-суурну тургузаары болур.

Тес-Хем, Эронин, Би-Хем, Улут-Хем болгаш өске-даа районнарда эрттен кыш кайы хире берге болганы, кандыг түнөөдү көргүскенин бидирип: муң-муң баш малды ишкенин, кыш үезинде малдын күш-дегенин кудулаан. Ол берге түнөөдү чамык районнардың болгаш хей-хей ажыл-агыйларын удуруткучулары санынмай, мал чемнери белеткенин чугула кампаниясына багай белеткенип турары шын эвес.

Июнь 20-де медөө-биле алырга, областын колхозтарында септесе чогуур трактор-биле ситен кестирер 264 машиналарынчүгүл 40-ин, совхозтарда 141 машинанынчүгүл 8-ин септеттинген. Колхозтарда болгаш совхозтарда ситен ажаап алып 115 комбайннардың чүгүл 12-ин септеттинген. Оон ийди дүр-баштар, хол кадырлары болгаш өске-даа чөпөк-херекселдер барык белеткенип турар.

Улут-Хем районун колхозтарында ситен кезилдезинге белеткел ала-чаггаарлаашкында кирген. «Чодураа» колхозтун баштаар чери хамчы чөпөк-херекселдин септелгенин чагыс дарганга дагып ааш, өске күштерин эвиледөөн. Эрттен чылын үш айт дүрбаштарын ситен бөдүрүп турган черлеринин бирээ-зинде каапкан, ам оларын кайда-ын бидиришес. Ол шыкшан Жданов атыг колхоз эрттен чылын садып алган ситен кезер ийи машиназын Улут-Хемнин бир ортулууда каапкан, ам дилеп тыппай турар. Бо дөртө чүгүл ситен кезилдезинге багай белеткенип өртүрүп турар эвес, харын техниканы берге оқтап турар харысапча чоң, ажил-агыйчы эвес чорук-тур. «Х Улуг хурал» колхозта ситен кезер 22 машиназын чүгүл 2-ин септеттинген. «Улут-Хал» колхозтун даргазы эш Сэмбир район Советинин сессиясына «Чөпөк-техника септеттинген» деп карап чаап илеткеп турар-даа, сессияга санал бергенерин ол колхозта ситен кезилдезинге белеткел чоруттунмайн деп шүтүмүлөөн.

«Элегес» совхоз ситен кезилдезинге белеткешкен. Инда трактор-биле ситен кестирер 12 машинанын чүгүл чагызы септеттинген. Элегес фермазын удурутп турар коммунист эш Кокутеево ситен кезер 4 машина септеттинген деп совхозтун дирекциясына медегезин турган, а херек кыргач оларын чагызы-даа септеттинмайн болган. Шах мындыг бөдүн бөдү медегеттилер чорук-биле аптешип болбас.

Областын өске-даа районнарын колхозтарында, совхозтарында ситен кезилдезинге, ситен салымынның белеткел шах мындыг дүвүрөзенин байдалда туруп турар.

Ситен кезилдези — сезонунг азыл, манча кол чүгүл болза ситен-Румынияны ажылчы партиясынын III съездинин аяктыгына

Бухарест. (СЭТА). Июнь 20-де эртегинин 9 шахта Румынияны Ажылчы партиясынын III съездин аяктыгын. Совет Эвилелини Коммунист партиясынын Топ Комитетинин Бирги секретары Н. С. Хрущевка баштаган СЭКП-нин төлөөлери, коммунист болгаш ажилчы өске-даа партияларын 40 ажил төлөөлери ол съезде чөдө берген.

Румынияны Ажилчы партиясынын Топ Комитетинин Бирги секретары Георгий Георгиу-Дж допчу кириде өс-биле съездин аяктыгын. Оон сонда съездин удуруткучу органнарын сонгаан болгаш моон азданда хүн айтырыны бадылаан:

1. П болгаш III съездилерин аразында эрткен үеде партиянын ажил-чорудууларын дугайында, улус ажил-агыйын 15 чылга перспективтеги планын болгаш 1960—1965 чылдарда улус ажил-агыйын хөгжүдеринин планынын төлөвилелин дугайында Румынияны ажилчы партиясынын Топ Комитетинин илеткел.

2. Топ ревизия комиссиясынын илеткел.

3. Румынияны Ажилчы партиясынын Топ Комитетинин болгаш Топ ревизия комиссиясынын сонгудалары.

Бирги айтырыгын талазы-биле илеткелди Г. Георгиу-Дж кылган.

СЭКП-нин Ростов обкомунун пленуму

ДОНДА-РОСТОВ. (СЭТА). Чоокта чак СЭКП-нин Ростов обкомунун пленуму болуп өрткен.

СЭКП обкомунун бирги секретары хүлээлгенин эш А. И. Кириченко-ну пленум коостан.

ни хоолдулут чүдүдери хей турар үезинде кескеш, дүдүдүп, баксыратпай ажаап алары болур. Колхозтарда, совхозтарда трактор-биле ситен кестирер күштүг машиналар, аштын ситен кестирер машиналары, дүр-баштар, волокушалар, сараат салыкчылары, силос ажаап алып комбайнар болгаш өске-даа чөпөк-техника бар. Ол бүгү техниканы эки мергежилди ажылгаар, механизатор бурузу ажил нормазын хүн буру ажыр күүсеткен турарын чөдип элып төлөөдө, СЭКП районнары, райкүөскомнар болгаш районнарычүгүл өдөө ажил-агый инспекциялары колхозтарда, совхозтарда белеткелди дарый кынап, бүгү техниканы белен байдалда кылар херек. Оон-биле кады хоолдун чөпөк-херекселдерин ажылгаары туптун болбас. Чаагай өст-сиген машина чоруттунмас черлерде база болур ажурдуу оларын хол кадыры-биле кезериче кичээлгени салыр.

Амгы үе болза мал чөмнеринин белеткелди шүүт эгелден турарын үези болур. Чүге дие, облукүөскому-нун май 26-да үндүрген доктаалында айтыкан графикте июнь айда колхозтар болгаш совхозтар 15230 тонна ситенин белеткээр дөт. Бүгү ажил-агыйларда белеткелди июнь 10-га чөдир кынап доозарын ол доктаал-биле областын көдө ажил-агый эргеленин (эш Соколовка) даасын турар-да ол организация бөгүн чөдир кандыг-да кынап чорутууан. Харысапча чоң чорук бө-дүр!

Колхоз, совхоз бурузунге мал чөмнеринин белеткенин талазы-биле бригадаларын, эвеноларын четчелеп тургускаш, оларга техниканы, чөпөк-херекселди, эргешок чүгүл транспортту болгаш дигип тырттар күштү быжыглаар херек.

Улут шөддерин машина-биле кезерин мапп олурбай, эвм иштинден, ортулуктардан болгаш өске-даа черлерден хол кадырлары-биле кезилдени эгелесе чогуур. Оон ийи сугаттыг ситен шөддерин сугатары, кукурузанын болгаш тарымал ситеннерин ажаалдазын күштөлдөрү чүгүл.

Бо чылын мал чөмнеринин белеткенин шыгын контрольду тургузар, тургустунган сараат бүрүзүн ылап кемчээр херек. 1959 чылда мал чөмнери белеткээр планын мурунай дооскан Эронин районага база Тес-Хемге бөдүн чөмнөр бо чылды февральга бөзүн четпей төсө берген, Би-Хем районун «Тиледе-ге» колхозуна болгаш өске-даа чамдык ажил-агыйларга белеткешкен ситен январьга бөзүн четпей берганы анаа таварылга эвс деп санаа чогуур. Улут-Хем районун «СЭКП XX съездин» колхозу 1700 тонна чок ситенин медөөге немеп кийренин илерөөн болгай. Шах мындыг буруу херекти ам катаптал болбас.

Ам мал чөмнеринин белеткелди — хүнүн чугула айтыры. Фермаларга, кыштагаларга бөдүн болгаш шыктыг чөмнерин четир кура-выры — малды догуп кыштагаларынын, мал ажылын хөгжүдеринин планынын хуссаа бетинде күүсөдиринин идегелин чүгүл болур.

Чогаалчы А. Т. Твардовскийни Ленин ордени-биле шаңнаар дугайында

СССР-нин Дээди Советинин Президиумунун ЧАРЛЫ

Төрттүнгөн хүндөдөн бөөр бөжөн хар харвааны-биле холбаштыр база совет литературанын хөгжүлдезинге шыгарангай ачы-хаваанын медеглетешкан, чогаалчы Александр Трифонович Твардовскийни Ленин ордени-биле шаңнаар.

СССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

СССР-нин Дээди Советинин Президиумунун Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль
1960 чылдын июнь 20.

Эң улуг орус шүлүкчүнүн 50 хар харлааны

Улустуа хүндөөн көрүшкүнү дээрге-буруну культураны мергежилдин болгаш чогаалчы ажылдарын эв-не үезинин көргүзүп болур. Александр Твардовский чогу-на шах мындыг шүлүкчү, ынчангаш чүрттүн хей-нигити оон 50 хар харлаанын медеглетер эртерип турар. Бисин улустун эв-не калбак массалары оон чогаалдарын билер болгаш мыак. Оон «Василий Теркин» 37 катеп 600 муң экземплярга парлаттынган, а шүлүкчүнү бүгү чогаалдарын тиражи 6 миллион экземпляр чөдип турар.

Улут дээрге Александр Твардовскийни чогаалдарын кол маалыры болуп келген болгаш болуп турар-да, а амгы үе — оон чогаалчы ажылдарын сининкени аммырал-узеленин болур. «Ырактың ичинде-ырак» деп шүлүгел совет литературанын шыгарангай чогаалы болур. Дайын сөзүлде чылдарда совет кижилеринин тургузукчу ажилдарын, чүрттүн аммыралында болган улуг каартымшыкнарын,

коммунизмге бурунгаар шимчээшкенин чаа-чаа олар-хевирлерин мында эв-не долузу-биле көргүскен.
А. Т. Твардовскийни төрттүнгөн хүндөн бээр 50 хар харлаанын холбаштыр база совет литературанын хөгжүлдезинге шыгарангай ачы-хаваанын дээр оон Ленин ордени-биле шаңнаан.

Дыка хей организациялар анаа байырыг чагааларын болгаш телеграм-маларын чорукан, клубтарга болгаш библиотекаларга болулаан кезээр, делегетелер шүлүкчүнү чогаал ажилдарына тураскааттынган. СССР-нин чогаалчылар Эвилелини баштаар черинин чөдирген байырында чугаалап турары: «Эң улуг орус шүлүкчү, совет шүлүгелдин шыгарангай мастери, социалист реализминин литературанын шыгарангай болгаш улут төлөөлөгүчү Силерге, бежен хар харлаан хүнүлдерге чүрээстин хамы-зында байыр чөдирдишес.» (СЭТА).

Совет-индий найырал быжыгып турзун

Индияны Президентизи Москвада келген

Брак-узаак Индия сөөлү үеде совет кижилерге чоок апарган. Олар оон эрте-буруну культураны-биле, экономиказын хөгжүлдери-биле, хамаарышпас чоруп болгаш хосталганын чаалап алган ол чүрттүн аммыралы-биле улам хандыр таныжыл турар апарган. Ол шыкшан индийлер база-ла СССР-де ажил-агый болгаш культура тургузушкуннары-биле улут союурадыг таныжыл турар. Ийи чүрттин аразында чүс-чүс чылдар мурунда үндөйлөттинген эл-найыралдыг харылаалар тургустунган. Джавахарлал Нерунун, Н. С. Хрущевтин болгаш өске-даа сурагыл күрүнө ажалдачылары, парламентарийлерин, эртемденерин, артистерин, чүрткүлүрүнүн бол-боггарын чүрттарына баржып-келешкенин ССРЭ-нин болгаш Индияны улустарын найыралын база кады ажылдажышкынарын быжыктыгына улут салымшыкы кылган.

Ынчангаш ам совет кижилер Индиядан келген хүндүлүг аалчыга база өөрүшкүлүг байыры чөдирип турар. ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун чалаанын эзуугар республиканын президентизи Раджендра Прасад Совет Эвилелинде чөдип келген.

Москвада ажылчы чоңарынын чүс-чүс төлөөлөкчилери Внуково аэро-дромуна чыгган. Эштер Л. И. Брежнев, Ф. Р. Колзов, А. Н. Косыгин, А. И. Михалин, Н. А. Музитдинов, Е. А. Фурцева, ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазынчүгүл ораалкачы Н. Н. Органов, ССРЭ-нин Дээди Советинин Эвилелин Советинин Даргазы П. П. Лобанов, ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-нин министрлери 17 шахта анаа чөдө бергенер.

Индия Республикасы ССРЭ-де элчини К. П. Ш. Менов, ССРЭ-де турар дипломаттыг төлө черлеринин баштындары база-ла уткааларын аразына турган.

Улут индий улустун төлөөлөгүчү — президент Раджендра Прасад биле совет удуруткучулар чүрттеги хамызында медеглетешкен. Анаа болгаш оон-биле кады чорайнарга уруглар баргаш, чөкөкөр турускан.

Индияны президентизи Р. Прасад хүндүлүг танымынын начальниги докладтуг күлөтүп алган соода, Индияны болгаш ССРЭ-нин күрүнө гимнлери чыгылаан үгөн. Р. Прасад Л. И. Брежнев-биле кады совет дайынчыларынын чыккаланын эргип көргөн. Хүндүлүг аалчы оларын-биле медеглетешкен.

Л. И. Брежнев биле Р. Прасад олар аэродромга чүве чугаалаанар. (СЭТА).

Хакасияны хаван ажаакчызынын сөзү болгаш ажил-херээ

Партияны Топ Комитетинин декабрь Пленумунга Ярослав Чиктин чугаазын парлаан солуннар «Россия» совхозтун фермазында кезээлкет чөдө берген. Львовтан келген колхозчу хаван ажаакчызынын бөдүн болза-даа мындай чугаазын номчашан, Анатолий Иванович Мажнев бөдүнүгү ажилчы дугайында, Хакасияны байдалына Ярослав Семенович шыкшан мыча хире, шах-ла мындыг чик эртектег эйти ап болур бе дээрзиниң дугайын ол бөдөп олурган.

Ол дүне оон уйгузу көнүс келбөн. Бөдүнүгү кажаалына каш хаванын сыгырып болурун, бир хонукта чүгүл хире немеле деленип ап болурун санап көргүлөөн. Черле ынчаш, багай эвес хире болган. Оон бакына мындыг келген катат база кирип келген: «А бир эвес Чик-биле чаржым хире кадыг боор ынчаш?»

Ол эртен даң бакында Мажнев совхозтун төвүнче чөдө берген...

Удаткан чок директорун кабинетке совхозтун тускай артеми-илерге чыгып келгенер. Анаа партбюро секретары эш Воронцов база келген. Мажнев бир чылдын

дургуунда 2.400 баш хаванын семиртир азырап, 2.850 центнер эйти күрүнөге дүжаап болуп апарган.

Эйтиг бөт-үезиниң дугайында маргылда каш язы болуп турган. Бир центнер хаван эвдин алырында 400 рубльден хей эвес чаргылазын кылып болурун А. И. Мажнев санапкан. Ол санал эвиз маргылааны үндүргөн. Чүге дие, эртен чылын бир центнер өйткө 1300 рубль чаргыдаттыган болгай.

Анатолий Иванович Ярослав Семеновичке чагай бижкен. Анда ол мынчаар бижкен: «Эн-не чик эртектег хаван эвдин бөдүрүп үндүреринге бөдүнүгү суменер-биле мөдө дузулар боор Силер деп идегедим. Силернин чөдирген дүжар дөш бил эв-не улуту-биле чөдирдишес дээр бис. Чаржым көрөз, Ярослав Семенович?»

Владивостоктун 100 чыл болурунга

Владивосток. Ол хоорайнын үндөйлөттингенден бээр 100 чылы июльде болур. Амгы үеде ол Ыраккы Чөөн-чүкте эң улуг улустур болгаш культура төптеринин бирээни апарган. Чурукта: хоорайнын кол Ленин кудумчуу. Фото Н. Назаровтуу. СЭТА-нын фотоархивы.

Куба-биле ССРЭ-нин аразында садыг-экономиктик болгаш культурулг кады ажылдажылга

Чер реформазынын национал институтунун директору А. Нуньес Хиенес баштаан Куба чазактын экономика төлөөлөкчилеринин Совет Эвилелинге чоруп чорайнын түнелинде «Совет-Куба садыг-экономиктик болгаш культурулг харылааларын талазы-биле чугаалажышкынарын дугайында» кады кылган дындадыг күлөп алдынган.

Куба чазактын экономика төлөөлөкчилеринин Совет чазактын чогуур органнары-биле чорутулаан чугаалажышкынарына 1960 — 1961 чылдарда совет-Куба садыг-жылга бараанарын хевирлерин болгаш оон өбүмүн калбартырынын дугайында, Кубаның улустунун аны-бүрү адырларыни чамдык бөдүрүлгелерин тулап тургузырынга болгаш чүрттү электри-жериниң хөгжүлдезинге ССРЭ-де дуза көргүзериңиң дугайында, а ол ишканы ийи талага таварычалыг болгаш дег оон-да өске чамдык садыг-экономиктик айтырыларын

дугайын ук дындадыгларын бир-өөнине чугаалап турар.

Ол дындадыга айтып турары болза, Куба республиканын резольюсчу чазактын дилөөн эзуугар ССРЭ-ден нефтини болгаш нефтинин продуктуларын садарын Совет чазак чөпшөөрөн, ынчангаш ол талазы-биле дуттуржуга чардынган.

Куба чазактын экономика төлөөлөкчилеринин Москвага чоруп турганынын үезинде ССРЭ-нин күртне банкымы-биле Кубаның национал банкынын аразында кайы-кайы-зынга садар бараанарын эртертен тележириниң чорутууну дугайында дуттуржуга, а ол ишканы Совет Эвилели 1960 чылда бир миллион тонна чигирин Кубадан садып алып дугайында бөдүнгө алган хүлээлгенин долузу-биле күссө-дирин хандыры-биле 1960 чылга 425 муң тонна чигирин ССРЭ-ге садар дугайында дуттуржуга чөдип алдынган деп ук дындадыга оон ийи чугаалап турар. (СЭТА).

Бухарестиде совет делгелге аяктыгын

БУХАРЕСТ. СЭТА-нын тускай корреспондентиз Д. Бочаровтун кадыгымы болза:

Совет Эвилелинин экономика, эртем болгаш культура талазы-биле чедишкенин көргүзүп турар 6.600 делегирлери салган совет делгелге анаа июнь 19-та аяктыгын.

Фермада чөмнү чаргыдаары база-ла казынып апарган. Эрттен чы-за, ам 1 килограмм немеле деңизин алырында 12,5 центнерге единаштын чаргыдан турган бол-за, ам 1 килограмм немеле деңизин алырында 5 центнерге единаштын чаргыдан турар апарган.

Кургаг чөмнөр хоолдулг бол-лур, оон-биле чөргөштер хавыч чөмнүң рациянунуң 30 ажыг хуузу болуп турар ситен далганы, куурууа силезу чөргөш чик эртектег чөмнөр-биле хаванын чөмнөр турар бис. Чөмнөргө единаштын эвөштин чаргыла-да эвөш эвес немеле деңизин алырында бир чөмнөр бөдүнүгү чаргыдан турар-дыр бис, — деп Анатолий Иванович чугаалап турар.

Мажнев июнь 1-ге чөдир 1.000 центнер хаван эвдин күрүнөге дүжааган.

Бухарестинин хей-нигитинин хей саныг төлөөлөкчилери, Румынияны Ажилчы партиясынын III съездинин холбаштыр мында чөдө берген коммунист болгаш ажилчы партиаларын төлөөлөрүнн кижигунерин, Бухарестиде турту турар дипломаттыг төлө черлеринин баштындары болгаш ажилда-

чылары делгелгени аяктыгына чөдип келгенер. Румынияны Ажилчы партиясынын Топ Комитетинин Бирги секретары Г. Георгиу-Дж, Министрлер Чүвөлденин Даргазы Киву Стойла, РУВ-нун Национал Улут Хуралынын Президиумунун Даргазы И. Г. Маурер болгаш румын күртүнө өске-даа удуруткучу ажилдачылары база-ла анаа чөдө берген.

СЭКП-нин Н. С. Хрущевка баштаган төлөөлөр делгелге чөдө берген.

Садыг министр Г. Радулеску чүве чугаалаш, совет төлөөлөрүн баштын Н. С. Хрущевка болгаш төлө кижигунерине ийи байыр чөдирген. Г. Радулеску бо совет делгелгеден бистер боттарыныстын практиктик ажилдарымыска чаа-чаа үнелиг чүдүдери өөрөнип алып бис деп медеглетен.

Даразында Бүгү-өвилелдин садыг палатанын Президиумунун Даргазы М. В. Ностеров чүве чугаалаан. Совет Эвилели биле Румынияны аразында экономикаг харылаалары улам-на ийи хөгжү-деринге делгелге идганы бөөр деп ол ончалап медеглетен.

Совет Эвилелинин болгаш Румын Улут Республиканын күртне гимнлери күссөткен.

Н. С. Хрущев кожал пөстү үе кезипкен. Делгелге аяктыгын. Совет партия төлөөлөрүн баштын, төлөөлөрүн кижигунерин, Румынияны Ажилчы партиясынын, чазактын удуруткучулары болгаш анаа чыгланнар шунтууа делгел-ге чүдүдери улут сонуураг-биле көргөйер.

Ф. ЗСАУЛОВ, (СЭТА-нын доор).

Бистин совет кижилер

Чоннуң кадыкшылынын Херээ дээш

Берт-Дог көдөө Советтин де-вискоеринде Лени аттыг кол-хоотун төвү — Герасит-Хедде эмбелегте пунктузунун чанында пелерин божуу чипте аларын-га таарымчалык байдалдар тур-густуван. Мында божуу пелер-нин чыныгы азырынга таарым-чыгга үш орунугт бир өрөөл, ыгчаарга божуулан чедикши-ниг өрттирениге бүтүн дерип кылган база бир тускай өрөөл бер. Оон-биле кадык бө чылдын майлан өгелен, эмбелегте пункту-зунун тамында тускай антеканы «эзе дерип амыткан.

Бо бүтү амылды ол пункту-зун өрдектенип, көдөө Советтин депутаты эш Борбай-оол Чоолу үдүртүп баштап кылган. Эччи эш Борбай-оол эмбелегте келген аарыг кижилерге дынчангыр, са-гыш чооваач кижилер. Аарыг кижилерин дүлөп ол өмкөр—боду-нун шаз ол хүлээлгенинен ая-гыда, Чоолу Дарашович колхоз-тун, көдөө Советтин хей-ниги амылынга иштейлиг кырып, чоннуң калбак массаларынын ортузунга азы-бүрү аарыглар-ын бодуурамын талзы-биле баш-бурунгаар профилантигит улуг таандык амылын идеп-кейлиг чорудуп турар. Бистин өмчүл колхоз суурунда санта-рия талзы-биле комиссиянын даргасы, колхозтун «Искра» деп хава солгунун редакторунда база ажылдап турар.

Бистин эмбелегте пунктузунун амылдары арак оларларда малчы херөөн эштерин эм-белегте пунктузунга чипте божуу-рун чыгып бодураганнар.

Нелерин болгаш бичин чаш-тарыны дугайында ыгчаар эки сагыш-салып турарында нелер узуу-биле сеткил ханы турарлар.

С. Сырат-өөл. Тес-Хем район.

МАЛ ЭМЧИЗИ

Иван Михайлович Стрельцов ийи чыл бурунгаар Омскийн ае-теринария институтун доосмап, Тывага ажылдары-биле чедип келген. Областың көдөө амыл-агы өргөлени ону Тес-Хем ра-йонуну Ленин аттыг колхозта ажылдары-биле чоруткан. Кол-хозка келештиң ол амыл-херек-че даяны-биле киришкен.

Колхозчу малчынар-биле кады ол малдын баш санын өстүрени-ге, оон продуктузун бедирени-ге икепкейлиг кирип өгөлөн.

Бо хере хей малдын кадыкшылы дөөш ажылдары эмчи кижиге улуг хариысагалыг херек. Ич-чалла-даа бо хариысагалыг хү-лөөлени эш Стрельцов эки тү-седип турар. Ол колхозтун база болгаш шөв мал фермаларына үрүгүчү барып, малчынарга ве-теринария дуазын чедирип, мал-ды аарыгларына удуу улуг ажылдарын кылып турар. Бич-

Д. Биче-оол.

Чурукта: коммунист күш-ащылдык шалтычы деп бедик ат дээш чарыгтын кырыкчызы эш А. Чиний-оол ол патриоттук шим-чешкиниг кырыкчылары эш-өөрү-биле хөрөмжиге, санал-оонуну солугу тур.

Чыл планын беш айда

Псков область «Төрөн чурт» совхозтун ажылдарчылары эт бодурагына бир чыл планын 5 айдырны дур-гузууда күөсөдир деп шийтирлөөн. Ол хүлээлге мал-чынарды кызымакка амылыны ачызында чедикши-киниг күөстенип турар. Чартык чылдык планын бөү-гээр 2100 центер эт дужаар тургаш, 4 чартык айлар-нын дургузунда 3858 центерни дужагаан.

Хаван аймакчыны А. Е. Шалова эки ажылдап турар. Чыл өргөлени турга ол 830 амыл-аарыг семидир азыраан болгаш ам-даа 450 хаванарны дужаарынга белеткен турар.

Чурукта: А. Е. Шалова совхозтун хаван фермасында тур. Фото К. Богдановтуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

„Дүжүт“ деп хана солуну

Баштаар черинд контораынга кире бөрүмге; ханада социалисттик хүлээлгелерин, колхозтун бо чылды-гы планын сорулгаларын, диа-граммаларын болгаш база мында пар-тия, комсомол организацияларынын органы «Дүжүт» деп хана солунунун бир номерин амылан тур. Ол солуну союуругал номчуп турума, чанында кижиге ортуу ам-даа чет-пөөн хире, хүрөп шырылып серек кара ар кылыптан келгеш, мөөп-биле мендештешкен, мен Бөгөз деп киж мен» деп адын алады. Чуугала-жып турарынга солунун редактору ол болду. Революциянын составы үш кижиге, солун ий санымда үзүктөл чок үнүп турарын билип алдым.

Унүп турар. Оон ажылынын планын партбюро бадыйлап турар. Револю-ция кижиге ортуу кылмыр амыл-дары үлгерилг. Мында партия орга-низациянын секретары эш Семин-оол-биле «Дүжүт» хана солунун дугайын чуугалажып көөргөмгө, ха-на солуну идеялиг утызын кед-дилер, хевир байлалы чараш, ке-рүштүг кылмыр дөөш, оон дөштиг болуура дөш, база бижикчилерин көвүдөдир дөш сагыш салып, бот-тут хемчетгелерин ап турары билди-гир болду. Ол хана солуну чүгө-ле планын, хевир талзы-биле чараш кылдыр үнүп турар эвес, харып колхоз бодуурагынын ачы-агы азыраарын дыма хей амыл-и-чилери оон доктамак бижикчилер. Оон ачы-биле колхоз амылдары-нын чедер, четпес чүүдери оон арыннармыга тодоргай чырыттымып турар.

Ук хана солуну план бөүгээр

Чаа өөредилге чылынга үлгерлиг белеткенер

Школыны чаа өөредилге чылынга чедикшигине белеткен аларынга база бир кол чүвө школына-даа, ин-тернатты-даа, башкылар бажынын-даа едалга-биле бүрүн хандырыны болуу. Школыны едалга-биле че-дикшигит хандырыны Чаа-Хөл ор-тумак школынын өөреникчилери, башкылары идепкейлиг кирип тур-арлар. Часы дыштанылганы үеинде 50 кижиге составыг өөри-ничилерин ийи бригадалары Кал-бак-Зем деп черге 200 амыл кү-бөметр докпак-мышты кыккан бол-гаш 16 күбөметр тудуу материалны белеткен, школа чанынча дымж алганнар. Илтизи-биле, келер өөредилге чылынга 850 күбөметр докпак-мыш херөгелеттинер. Ам хе-

рек кырында ортан 700 күбөметр черде белеткеттинер. Белеткетти-ген докпак-мыштын 500 күбөметр школа чанында дужуруткен. Док-пак-мыш кагылазы, өөртүлгөни ам-даа үрүгүчүлөшкөөн.

Чурукта: коммунист күш-ащылдык шалтычы деп бедик ат дээш чарыгтын кырыкчызы эш А. Чиний-оол ол патриоттук шим-чешкиниг кырыкчылары эш-өөрү-биле хөрөмжиге, санал-оонуну солугу тур.

Бистин календарыныс

Улусчу амыдыралдын ыраажызы

Александр Твардовский—шым-гарангай совет шүлүчү. Оон тө-рүттүнген дунуулар бээр бо чыл-дын июнь 21-де бежен чыл бол-ган.

1941—45 чылдарда Ада-чур-тун Улуг дайымын А. Твардов-ский база бир шүлүгчүдү— «Орук чанында бажы» деп чо-гаалды туракааткан. Тайбын, аас-кежиштик чурттаалганын дай-ынга үрөткен тарачын өг-бүлени төөгүзүн ол шүлүгчүлө улуг мергежилди-биле чүтүп көргүс-кен. Андрей Сынов дайынга удуу тулчуп чоруп турда, оон кадайы Аняны болгаш уругла-рын фашистер Германияга сүрүп алган баргаш, албадал лагеринге кирип шаар. Ол лагерге турган

А. Твардовский.

Ава биле оглу

Инак оглуң төрөөн ава Карах салбайн көрүп орган. Ирак черге, чуртталгага Катан-кап күөөрү чү? Кезик чолду күөөр дөрге, Кеди быжык чолдуг төд-дур. Кадик бооруң күөөр дөрге, Каа деп кадык, аныак-тыр. Авазынга келген кижиге Ам-даа өлөөн болууң дөрге Шаптыг өйүг шериң кижиге Ша-да болбас, чай чок-туруу. Аванайын утайн көр деп Ам-даа база дилөр дөрге, Чамбы-динтик талыгардан Чагаа бижир оглу болгай. Чакса, соокка алына деп, Чагылар дөрге, сургаар дөрге, Оглуң кижиге—капчал черле Оон артыг хеперерил. Келин кысты айтыр дөрге, Кедилин ол боду тып аар. Чуугалаар дөң чагыг бүтүрү Шүптүзү-ла — билдингир-дир.

В. ДОРЖУ.

Тыва бижиктин 30 чыл болур оюнга

Тыва бижиктин 30 чыл ою болгаш ном үндүрер чер

Коммунист партиянын болгаш Совет чалатын хүн бүрүнү улуг дү-аламчылдык ачымы-биле шы-гуу бодунуң национал бижик тур-гузар аргалык болган. Тыва бижик-тин тургузуну, национал дылга баштайгы номнарны үндүргениден бээр 30 чыл болган өөн ам удавас бойураар деп турар.

1930 чылда 1200 тиражыг «Сав болганын», 300 тиражыг «Бүгү делегейинг пролетариат дуураары-га» деп ном болгаш 4200 тиражыг кылдыр «Тыва үжүк» парламенттин үшөгө.

В. И. Ленинни төрүттүнгениден бээр 90 чыл болган оюнга холбаш-тыр ном үндүрер чер М. Горький-нин «В. И. Ленин», А. Фотиева-нын «Ленинни амыдыралындан», Бонч-Бруевични «Бистин Ильичи-ны» деп номнарны үндүргөн.

Бо сөөлү ийи чылдар иштинде совет чөгөлгелеринин элөөн хей чогаалдарын үндүргөн, оларын иш-тинде А. С. Макаремовун «Баш-кылап шүтүгел», М. А. Шолоховун «Кижиниң хуу-салымы» болгаш «Бадары» деп чынын расказын, К. Чуковскийни «Доктор Ай-болот», С. Михалковун «Степа акый — миллионер», В. Маяков-скийни «Эки-ле-дир» деп шүтү-дөлдүн өтүлдүрүн үндүргөн.

Тыва чогаалчыларынын чогаал-дарында С. Токанни «Араттыг сөзү», С. Сарыг-оолдуң «Байлак чурта», О. Саган-оолдун чыныгы чогаалдарын база еске-даа тыва чогаалчылар-нын элөөн хей номнарны парлап үндүргөн.

Тыва бижиктин чылынга чедикшигине белеткен аларынга база бир кол чүвө школына-даа, интернатты-даа, башкылар бажынын-даа едалга-биле бүрүн хандырыны болуу. Школыны едалга-биле че-дикшигит хандырыны Чаа-Хөл ор-тумак школынын өөреникчилери, башкылары идепкейлиг кирип тур-арлар. Часы дыштанылганы үеинде 50 кижиге составыг өөри-ничилерин ийи бригадалары Кал-бак-Зем деп черге 200 амыл кү-бөметр докпак-мышты кыккан бол-гаш 16 күбөметр тудуу материалны белеткен, школа чанынча дымж алганнар. Илтизи-биле, келер өөредилге чылынга 850 күбөметр докпак-мыш херөгелеттинер. Ам хе-

агы үде ном үндүрер черинд коллектив «СЭП төөгүзүн», «Тайбын болган найралдыг чурт-таар», «Марксизм-ленинизмни үндүрүшкү», «Социализмниң рас-казын», Шолоховтун «Андарган кур чер» (Ийги ному), С. Токан-нин «Араттыг сөзүңү» үшүк но-мун, С. Сарыг-оолдун «Ангыр-оол-дун сактымышкынын» деп тоожу-нун болгаш политиктиг, чечен чо-гаалды өске-даа номнарны үндү-рери-биле белеткен турар. Бедик идея-политиктиг, өртем-те-оретиктиг, өки уран чечен денел-ге номнарны үндүрер чорук автор-лардан болгаш оларын-биле чү-бүрүнү амылдан улуг хамаар-жыр.

Мынчангаш, бис авторлар-биле ажылче улуг ичөөнгейин салып тур-ар бис. Ам бо үде штаттан даш-каар авторлар, редакторлар, очу-дурдукчулар, чурукчулар болгаш ре-цензентилер болуп чыг чыгм кижиге амылдан турар. Оларын кылып

М. ДЕЛЕГ.

Башкыларнын заочный өөредилгезин улам шынаржыдар

Улус өөредилгезин системанын ажыдагычтары—башкылар, кижиздикчилер боттарынын эртембилиги болган идея-политиктигине дегенде иргүчү беддери-биле түс-түс өөредилге черлеринде болган азым-бүрү бөлүмнөр дамчытып билини бедилеп турарлар. Чыжаа, бо өөредилге чымыда Суг-Алексини ортумак школанын башкылары алектротехниканы болган өзүдө ажылагынын машиналарын башкарып өөренип алганыр. Билим азымдык чиктерин Чоюн-Хемчик районун Чадаана № 1, Чыраа-Бажи, Улуг-Хем районун Чаагы шкөөларыннан база көрүп болур.

Совет чымыларын дүргүзүндө заочный өөредилгеге кол кичөөнгөйни салып турар чорук болза, партиянын XXI съездинин шийтилеринен болган шкөөларын амылдырал-биле харылзаанын быжылгаар болган улус өөредилгезин системанын аде туртузанын дугайында Хообулану амыдыралга ботталырып турарынын база бир хевире болур турар.

Бистиң областың шкөөларыннда ортумак болган дооспаан дөөди өртемниң башкыларын чартында хей кезин Кызылдың башкы институтунда заочный өөренип турарлар. Ам Кызылдың башкы институтунда 540 ажык заочник башкылар санаттынып турар. Оларнын иштинден 237 студенттер тывалар азы 50 хуу ире болуп турар. Заочный өөредилге-биле хаара туртуганаарнын кол нурузуу кышкы, чайгы сессияларнын акаменерин ай-шаанда чедишкенин дужаап турарлар.

Областың он үш районунда болган Кызылда бот-өөредилге-биле өөренип турар ажыдагычларын болган башкыларын, кижиздикчилерин саны чыл бүрүдө өзүп турар. Чыжаа, 1953 чылда 80 кижиз турган болза, 1960 чылда 540 ажык заочниктер кылдыр өскөн. Мынчагаш ам областың шкөөларыннда заочный өөренип турар башкылар барык чок деп чугаалан болур. Ол чүнү көргүзүп турарыл дөөрге, ажалдап турган боттарынын ажал-чорудугазын болган эртем-билини дооспаан ба безилеринче улуг кичөөнгөйни салып турарыл болур.

Заочный өөренип турарларын санын районнар талазы-биле азырга мындыг: Кызыл хоорайда—101, Суг-Хөлдө—31, Чаа-Хөлдө—20, Бай-Тайгада—36, Төздө—11, Фөрүдө—21, Эриңдө—33, Тес-Хөлдө—10, Тавдыда—50, Би-Хөлдө—30, Каа-Хөлдө—25, Барымы-Хемчикте—35, Улуг-Хөлдө—30 болган Чоюн-Хемчикте—35 заочник башкылар Кызылдың башкы институтунда өөренип турарлар.

Заочный өөренип турар башкыларын иштинден сессияларын устейи, контроль ажыдагыч ай-шаанда кыл-

ган дужаап, бедик шынарлыг билгилерин көргүзүп турарлар хей. Чыжаа, Суг-Акс ортумак шкөөларын башкылары Салчак Мамбар-оол биле Салчак Александр, Чаа-Хөл ортумак шкөөларында тыва дыл башкылар Виктор Кызыл-оол, Хөр-Тайга шкөөларында сан башкылар Ондар Алды-оол, Чаа-Хөл шкөөларын башкылар Людья Бауман, Самагалдай шкөөларын башкылар Л. Коваленко болган өскелер-даа оларга хамаарып турар.

Заочниктерин өөредилгезинде чамдык чедишкениннөр турар-даа, оон-биле чергелештир чепестер берип демделгелери барып болса. Бо өөредилге чымында акаменер дужаарынын сессияларын өөредилге планын беш чүс дөргөн ажык заочниктерин иштинден чүглө 175 кижиз күүсеткен, 194 кижиз өренип болуп артак болган 174 заочниктер сессияга шуут келбөөн чорук болза, институтта заочный өөредилге талазы-биле салбырыннын ажылынып чептезин болган оон заочник башкылар-биле харылзаанын кошпаан көргүзүп турар. Оон-биле чергелештир сессиялар аразында, заочник башкылар ажалдап турар дөөр институтта өөредилге планын канчаар күүседип, бот-хууда канчаар ажалдап турарын шкөөларыннын директорларыннын болган районнарда улус өөредилгезин килдистерин талазында контроль чок болуп турарын демделгелери чугула.

Чыжаа, Эриң районда улус өөредилге килдизинин инспектору эш Далаалаа, Чаа-Хөлдө эш Антонов болган Суг-Хөлдө улус өөредилге килдизинин эргелекчи эш Бегинаа (ол харын болу өөренип турар) олар башкыларын заочный өөредилгезинде кичөөнгөй салып турар. Заочниктерин өөредилге планын күүсетпей баарынын база бир чыдаганы болза, заочник башкылар дөөди өөредилге черлеринге чергелээр өөредилге номнарын болган дуалаал литератарын боттун хуу ажылаа кылдыр чептес хемчөөнгөй салып, чамдык ап турарында, ол ишкан областың хергелекчилер нитиделинин номнар садар талазы-биле салбыр болууну чагыларынга заочниктерин хергелелин чедир өөренип көрбөй турарында. База өөредилге чорудар талазы-биле тускай класстарын чедишпей турарында институтун башкылары бар баяндаан өсе бажыкче иргүчү элчин-селин турары-биле холбаштыр, оларнын неде-лада башкылар шактарынын нормадан ажык болуп турарында. 1953 чылдан эгелээш, 1959 чылга чедир Кызылдың башкы институтун заочный өөредилге-биле 164 дооспаан дөөди, 94 дөөди эртемниң башкылар дооскан. Амгы үедө заочниктерин санынын көвүдөөни ба-

КЫМ ВУРУУЛУГУ?

«Малтын» колхозтун аныктыры июль 11—12-нчи күннеринде. Район дөвүңгө болуп өртер уран чүдү өөрдүдөгүнө киржип ужурут тургаллар. Уи өөрдүдөгүнө «ЛП-2» дээр самолёт ужуп келбөөдө, аяржакчыларын чүглө кезилин алгаш, Төзөлжө ужуп ире бергени көчүү элденгит.

Районун күүсөкчи комитетинин дөргөзү эш Ангырбан уран чүдү өөрдүдөгүн өргөжөк чугулазын биле тура-ла, харын дөттигче көгүзүренин улуу, бодууну балыктыг каарман ужурут калдырып алгаш, сагыш амыр чорупканын кижиз кайгаар. Оон туржун болуун өөрдүдөгүн ажалдап алгаш, башкы эш Анай-оолду самолёттан ужурут иди, күш дөгөн турганы дыла-ла таарыма чок болган. Самолётту башкарып чораш ужурутчулар, чеди кижизин олдуун чок калгышан, боттарынын таныш-өүрүш кижилерин алгаш барганы-биле, «Малтын» колхозтун аныктыры уран чүдү өөрдүдөгүнө шуут киржилге чок артаканнар.

С. МОЛДУРГА, Ш. САНЧАТ, Х. МАММАШ, М. НОЖЕ, В. БЮРБИО, Д. БОЛЧЮН.

РЕПОРТАЖ

Кызылдың чоогунда Көк-Тейиниң ногаан унуштуг, чараш чурмактын арында алаакка майгынар тургустуна берген. Ол болза Кызылдың анык тургусту-

турууга дуалаажып, практиктиг сүмелерин алганыр. Кожозиктей оондар болгаш эскелден болган төрөөн дөттиг эринге пионерга олг кыва берген. Арыг агаарга амдангы балык мушуу күзөддн-биле чептеген сонда класстың артистеринин концерти болган. Даартамында хуу анык тургустулар Элегести өрү покор кылган, Кызылга чедир гербарийлерин чымы келтирер.

П. ПЕТРОВ.

ПИОНЕРЛАРНИН ХОРАЙ СЛЕДУ

лер боттарынын кылган ажылын түнпөп үндүрү-биле слөва чымып келгеннери ол. Июнь 16-да анык тургустулар слөттү ажалган байырыг шугу чыккалында чыккалышпааннар. Слөттүн тутун № 7 болган № 2 шкөөларыннын отрядтар командирлери Слава Сат, Хомушка Долзат-маа олар көүргөнер. (Устунга чурунта) Слет ажалтында сонда оон киржилктерин шаптаразынын череп эртеринге, майгынарнын дүргөн тип, одагын дүргөн кышкырыга маргыжары-биле Бишенин оон талазынче келе бергенер.

Эстафетаны № 7, 9 шкөөларыннын тургусту өгөлөн. № 7 шкөөларыннын команда эстафетанын программаны 11 мин. 43 секундда күүсеткен, эки өөрдүгүн чеди алган. Оон сонда үнгөн № 1 болган № 3 шкөөларыннын тургустулары № 7 шкөөларыннын күүсөкчиси тунелин экижидип шыдаааннар.

Судьялар команданы берипкен: О. Сат походка ап чоруту херекселерин рывкакты шыгаал өгөлөн. Белем рывкакты Амырта алгаш калды дагы кулу бадыпты. Ур-да болбаанда ол рывкакты Бөвейлен хүдөөп алгаш шаптаразынын череп чүтүрүп өргөн. Оон улаштар Каадыр-оол чоруккан. Оон Терең сулауг хемчөгөшти көүрүткен кижиз ораны (он талазында чурунта) көрүңер.

...Адактын сонда команданын одак кыпсыкчызы Куншаа-оол чүглө чыгыс шугуува-биле одагын кыпсыккан болган улаваанда сакпында суг хаймы бер-

Кайы команда бирги черин алырын баш улуур чугаалаары берге. Хоорайнын анык тургусту следунга тилкелерини обласласть следунга киржилер.

В. УКОЛОВ, Фотоу авторуу.

Баштайгы поход

Кызылдың № 1 ортумак шкөөларыннын 5 «а» класстың өөреникчилери класстын удурутчу башкызы Гаина Мартымыанова Ысхановын удурутугазы-биле Кызылдан Элегести-Акмылга чедир туржун покор кылгып чораянар.

Анык тургусту Элегести-Акмылга чыккан, хөдө ажыл-агыйнын механизаация утилизацияны өөредилге практиказы эртерер ажал-агыг черинге барып, помидорлар болган өске-даа ногаа культураларын өлүр-

жынарнын тударына, ногаа раскандары өстүрер парниктер рамаалары сепээрине, оларын шилдээрине, малтыннарга таарыштыр көчүрүп чорутуру иди будаа бажынын тууду доосраанын бо чымын ап-сетиминг ажаллаан.

Колхозтун дуржулгалыг туудугузу Д. Дууза тууду талазы-биле болууну арга-мергелелен элөөн хей анык туудугуларга дамчыны берип келген. Оон арга-сүмөин болган практиктиг дугазы-биле анык туудугулар Натпиз, Ак-оол, Сөзөн, Капка, Кара-оол, Анай-оол олар дээр туудугуларга саналып турар аларган.

Тууду бригаданы 1960 чылда чурталгалыг 10 бажынарнын, инек, хапан кажааларын тудар болган 10 ажык чуртталга бажынарнын арышалаар планын. Мапаа эш Дууза болууну салымшкынын база килерер. С. ДОЗУМ.

Мурнакчы токарь

СЭКП ТК-нын ам болур Планумунга күш-ажылы белектеринг ужуражыр дөш областың суг ажал-агыг черинин ажалчынаарынын аразында социалистиг чарын калбарган. Чаржын турарларын мурутту одурунда токарь Алексей Парилев чоруп турар. Ол күш-ажылың бүтүрүчүлүн ийи калап бедиктен. Чолаачылар Груднин, Гортецкий олар база бедик бүдүртүчүлүг ажалдап турар.

А. СУХОВ.

Дуржулга солчулгасы

Бай-Тайга районун колхозтарында болук малчынар Чоюн-Хемчик районун чамдык колхозтарында кээ, оларын ажал-агый-биле таныштышаан, мурнакчы хойжулар-биле ужуражып чоран. СЭКП райкомунун секретары эш Далигжек аалчыларын хүдөөп алгаш, районун байдалы оларга допчулап таныштырган.

«Октябрь 30 чымы» колхозту суратыг хойжуу Ленин орденниң Монгуш Сандыктын аалына барып, оон ажалынын дуржулгазын аалчылар көчүгү сонутурган көргөн. Кадарган хөвүнү чыл бүрү менди, семия болуп турарын, хойдан ортумаа-биле 6,5 кг дүктү кыргып аларына канчаар ажалдап турарын эш М. Сандык таныштырган. «Тилелге» колхозту алдарыг хойжуу эш Ваадан болууну ажалынын дуржулгалык өжине база чугаалап берген.

Социалистиг Күш-ажылын Маадры Ооржак Лопсачтын аалына база чораннар. Хөйү чылда ийи оолдун тургаш хей хураган аларына унеги сүмезин эш О. Лопсач аалчыларга сонутурган.

Бай-Тайганың болук малчынары колхозтун Улуг-Шыкта суг-бараан фермынын ажылын көчүгү сонутурган танышкан. Көрүңүтү дерип кылган кызыл булузда аны-бүрү номнар, солуннар дөттегенин. «Ким мурнакчы турар?» деп иргүзүгүдө кижилерин күш-ажылы чедишкенин дооспаан илередип турар. Ферма бо чымын чүс ажык инектерин тарып боозаткан.

Аалчылар «Искра» колхозту мурнакчы хойжуу Ондар Шаравинин аалына база чоран. Олар районун ажал-агыгыннда, мурнакчыларын үлөгеринден дыка хей чаз-чүдөлдери көргөнер.

С. ШЫДЫРАА.

Тываның шкөөларындын 20 кижиз Бүгү-эвилелдин пионер лагеринде чорупканыр. Оларын аразында Эриңден Миша Тюлюш, Каа-Хөлдө Валя Грошева, Фөрүден Борис Акс-оол, Тес-Хөлдө Сергей Ламжап болган сон-даа өскелер. Олар өөредилге чымын көчүрүп берип демделгелер дооскан болган көчүгү ийи чурум салгылаалык, хей-интинин ажалына иденгилер чорун көрүскөнер. Артекке 45 хонук иштинде дышталырлар, орук ара чоруп ора Москваны база ийи хонукта көрүрлер. Чурунта: пионерлерин Артечке чоруп турар.

Фото В. Чапайкин.

Делегейге дайыннар турбазын дээш

Совет Эвилелинин тайбынга ынакшымыг дагынык политикамыз дыка улуг чедишкенин чедиң алган. Совет чазактын башкыны Н. С. Хрущевтин өске күрүдөлөрин болган чазактарын башкыларын-биле ужуражышкынары, Барымы болган Чоюн чүктерин элөөн каш чурттарына оон чоруп чораяны ол дугайын бүтүрдөгү дерчилеп турар. Американын Катгышкан Штаттарына Н. С. Хрущевтин барып чораш төөгүлү чорун кайгамчык улуг удуру-дуалажы болган. Оон мурнууда Великобританиянын премьер-министри Г. Макмиллан-биле Москвага ужуражышкынары болган чугаалажышкынары болган. Н. С. Хрущевтин Индияга, Бирмага, Индонезияга, Афганистанга чорашын болган адалтын сөөлүдө, чоокта чаз оон Францияга чорашын СССР-нин тайбынга ынакшымыг дагынык политикамыз чаз-чаз чедишкенин көргүскөн.

Совет Эвилелинин дагынык политикамыз болган делегей байдалынын айтырылгаларын талазы-биле Н. С. Хрущевтин илеткелери, чугаалары, дагыныктын ажалдагычтарына харымылары болган белекчалары тайбын дөш демиселдин херөөнө улуг салымшкын бооп турар. Ол чугаалар чүглө совет кижилерин өвөс, харын база дагынык чурттарынын чоңунуң өнө-ялам-бүрү кезектеринин талөөлөгелеринин кайгамчык улуг сонутургалын хаймыктыгыр турар. Күрүдөлөгү политикамыз турар чир Н. С. Хрущевтин 1959 чылда кылган чугааларын чыташ, «Делегейге боочесек турбаса»-делегейге дайыннар болбаса деп нинти ач-биле ийи

тоңгук кылдыр парлап үндүргөн (1 тоңда 1959 чылдын январьдан июль чедир чугаалар, 512 арынды, 2 тоңда августтан декабрь чедир чугаалар, 440 арында).

1959 чылдын май 16-да Брежнев болган байырыг хуралга, Н. С. Хрущевка «Улустарын аразына тайбынын быжылгаары дөш» деп, делегейин Ленинчи шаңгалын тыпсып турду, ол мында деп чугаалаан: «Мен совет улустун, бистин партиямыз болган чазавыстың кузел-соруун күүсөдип турар мен. Мынчагаш менэ Ленинчи шаңгалды тыпсып турар чорукту тайбын болган бугу-инити аймык чок чорук дөш демиселге совет улустун канчаар-даа аажок улуг күженишкенин болган улуг салымшкынын хүдөөп көргөн ол деп көөр керек». Шымап-ла, тайбын дөш бүгүдөниң хүдөөп көргөн болган мога-шылга чок демселчи—Совет чазактын башкынын чугаазы тайбын камгалары болган быжылгаары дөш, улустарын аразына найыра болган улустар аразынын кады ажалдажылаз дөш совет улустун. СЭКП Төп Комитетинин болган Совет чазактын таймыш чок демиселдин илергейлеп көргүзүп турар.

Н. С. Хрущевтин чугааларынын күжү болза улустарын тайбын дөш демиселдин тодагый дайынчы программасы-биле, улустар аразынын кол-кол айтырылгаларын шийтирээрде мнаныштыг оруктарын айтыры-биле делегейин амгы байдалын ханы боттуту бузуу-биле үнелеп чорутуун оон чугааларда дүктүп турары болур. Н. С. Хрущевтин чугаалары өрөс-омок болган соорулга мындай бүтүрел-биле доган. Ол чү-

гаалар тайбынны камгалап база быжылгап болурунга бүтүрүшпүр турар. Оон-биле кады, ол чугаалар болза амдымында капитализм туруп турар дөөрөдө, империалистиг авантюристерин эгелеп болуру дайын аймыктыг дугайын утуп болбөс дээр дугайын сагымыдыр турар. Мынчагаш бугу чурттарын улустарын кезээде серемчиледип болуру эргөк чугула. Олар агрессия өөкүдөр дөш калдыр-даа орддажышкынын тумулунга чедир сойгалап илереди болган дөп-дораш сый шавар ужурулу.

СЭКП-нин XXI съездинде кылган илеткелинге Н. С. Хрущевтин айтыканы болза совет чели чымы болган өске-даа чурттарын экономикамын планарын күүсөдип чорук уластар аразынын байдалына мырнай-ла чаз чүдүлү килер. Ол планарын амдыралга ботталылаан Совет Эвилелин болган бугу социалистиг чурттарын экономикамын күчүзүн аажок улгаттырар, ол чорук делегей аразында күштерин дөңгүрүтүп байдалына социалистиг делегейге ажалгыт кылдыр шийтирлеп ажал чорукту хандырар. Социализм дөргөни күчүзүгө даянган, тайбынга мнаныштыг улустар империализмин дайынчырак болуктерин кичөөлүр байдалга, делегейин чаз дайыннын планарын кылырмыдан оларын ойталаар кылдыр албадан шыдар. Шаг оон үнөр оон чугула түнөө болза: чер делегей социализмин бүрүн тилкелерин курнууду, делегейин чамдык дөшөгө капитализм хөөрөк артан турда-ла, нитиделин амырларында делегей дайын болдумас кылгып кааштарынын боттук аргам тыпты

келер. Ол теоретиктиг чаз чүдү марксисти-лениниң өөредигин улам мнай көжүдүп, дайынчы күштерин тайбынын күштеринин мөөн мнай шуут үзө тилкелерин перспективанын ажалдып турар.

Болууну чугааларына Н. С. Хрущев социалистиг болган капитализм күрүдөлөгүн тайбын кожа-хөлбө догунаашкынын дугайында деленич идеяны бүтүрүлгү чаз бөдөткөөлдө чогоадыктын суу-биле үндөзилөөн болган көжүткөөн. «Фөрин аффер» деп америк жуураалга тускайлап бижөөн чүдүгөө, АКШ-ка чоруп турганынын үзөндө кылган чугааларына болган илеткелеринге база 1959 чылдын октябрьда СССР-нин Дөди Советинин үшкү сессия үндөзилөөн кылган илеткелинге кожа-хөлбө догунаашкынын политикамын делегерейи-биле тодагый чугаалаан. Тайбын кожа-хөлбө догунаашкыны, ким-бир кижилерге тааржыр-таарышпаа-даа бол, ам боттуу-биле эргөжөк чугула бооп турар чүдү, амыдыралдын шымыл илеткелди болур деп чүвени оон бүтүрүлгү-биле таймыдыраан.

Амгы үедө чок-ла болза тайбын кожа-хөлбө догунаашкыны — бугу улустарын өрге-ажыктырына тааржып турар карачаныс орук ол. Оортан ойталаар дээрн—тайлай бөзүрүнүң бугу болдунар аргам бар турда-ла, көрүңүтүп узуулакч дөшөгө дайын бугу делегей бо шактың байдалына тааржыштырып чыгар дөш ол болур. Болууну өш-не болууну утказы-биле алырга, тайбын кожа-хөлбө догунаашкынын политикамын дөөрге, дагынык маргылаалыг айтырылгар

шийтирлөөринин чепсөө кылдыр көөрдүн ойталаары ол болур. Мынчагаш чок, тайбын кожа-хөлбө догунаашкыны деп чүзе чүглө оон-кызыгаарлаттына бербес. Кожа-хөлбө догунаашкыны ийи социал системаларын демиселди, мычала-даа дайын чок, өске күрүдөлөгүн иштирер чепсөө бир күрүдөлөгүн хол-дөшүшкыны чок, тайбын аргалаалыг демиселди үргүчүлээр дөш бол-ду. Ол дөөрге экономикамын демисел, мычала-даа дайынны өвөс демисел-дир. Тайбын кожа-хөлбө догунаашкыны кижизин бугу хергелелдерин өш ажалдырып бөзүрүнүн херөөнө тайбын чарын болу берип болу болган болу ужурут-даа. Сөдүгүн камгалары чорук тайбын кожа-хөлбө догунаашкынын кадык болган быжыг үндөниң бооп болур.

Тайбын кожа-хөлбө догунаашкынын дөөрге коммунизм биле капитализм аразында идеолоттуг демиселди соколдар дөшн черде өвөс. Идеолоттуг демисел үргүчүлээр апар, мычала-даа идеолоттуг айтырылгаларын боочесеп туткан күш-биле шийтирлеп болбас. Ол айтырылгаларын маргылаалар-биле коммунизмдин база капитализминин каймык өңүл дөргөн көргүзүп турар тайбын чарын-биле шийтирлөөр керек. Күрүдөлөгүн аразында харылзаалар ийи келген практиктиг айтырылгалары тайбынын камгаларынын болган быжылгаарынын өрге-ажыктырына дүүштүр шийтирлөөринге хамаарыштыр кайы-шылдынын дугурутуду жүжүшкүңү туруп болур. Мычала-даа, идеолоттуг үндөниң айтырылгаларын талазы-биле калдыр-даа дүжүшкүн дугурутуду туруп болбас. Марксизм-ленинизмдин принциптерин ойталаар чорук бисти ажалы чым аныгы херөөнө өскөрүлөрүнчү (Төңгүзү 4-ну арында).

